

Prvi memorandum HAZU-a**Zvalo je more svake noći**

Bili su to dani kad bismo napokon izišli iz duge mračne noći i kad za trak sunčani ne bismo morali uzlaziti na sular ili na taracu. Kapci bi nam padali jer oči još bijahu krtičje i nesviknute na obilje svjetla koje bi nas obasulo. Polako bismo se, poput lupeža u mraku, izlagali vrelini jer kad bismo prenaglili, koža bi nam raspuknula poput žedne zemlje. Lagodila nam je toplina nakon stoljeća ranih smarknuća i lice bi nam učas potamnijelo kao da sunce onomad nije zašlo za visove i kao da nam je put i zimi bila ista. Bilo je tako čak i kad nas je život odnosio na sjever i kad bismo u snovima doživljali prizore mora i žala, kad bismo skoro zabilili naš lipi jzik jer bijasmo tako dugo bez bliska lica i slatka govora. Stoga nas je čak i ondje more zvalo svake takve noći, a preko usta bi prelazile riječi koje smo šaputali da ih nitko ne čuje jer bijahu na jeziku tek nas nekolicine raspršenih diljem grada. „Cili život ti son bit pastir i težok“, šaputao je paron Niko na jarunskoj pjaci dok su nam se tople uvale djetinjstva plele sa žamorom mnoštva i dok nam je duša napokon nahodila mir jer se bližio dan, čas i hip kad ćemo se vratiti u cesarstvo jarkih boja. Kad bismo napokon u njega stigli, jezik je isprva zapinjao, riječi bijahu neskladne, bojasmo se da će nas razotkriti kao strance u kraju koji smatrasmo svojim, no negdje bi nas u suton, u kasna smarknuća, cjelnule sestre, majke i none, dočekala braća, očevi i nonoti zauhitivši nas toliko čvrsto da nam se činilo kako im više nikad nećemo izmaknuti. A jesmo, jer ploviti se vazda moralo, šum je mora s vremena na vrijeme zaglušivao žamor ljudi, ali nikad toliko da ga zaboravimo i da ne zaželimo svoj životni put završiti na Luci.

Po babu i stričevima

Ozbiljni dio kolumne počinjemo odavanjem dužne počasti jednoj od tradicionalnih hrvatskih vrednota – nepotizmu. Susreo sam, naime, na putu s posla Miru Ćurić, urednicu iz stare redakcije, pa mi je pripomenula kako je pregledavanjem kataloga zagrebačkih knjižnica uočila neobičnu pojavu da se djela nekih hrvatskih autora pojavljuju pod odrednicom bošnjački jezik. Primjer je knjige s takvom odrednicom monografija Duvanjska prezimena Ante Ivankovića. Nakon njezine smo se napomene oboje malo zabavili pregledavanjem kataloga. Uočismo tako da je jezik različitih zbirka poezija Alekse Šantića malo hrvatski, malo srpski, uza djela Maka Dizdara čas stoji da su napisana na hrvatskome, čas na bosanskome jeziku (dakle, ne više ni na bošnjačkome), a uza rječnik turcizama Abdulaha Škaljića samo odrednica hrvatski jezik. Cilj ovih nekoliko redaka nije tužakanje zagrebačkih knjižničara, nego tek upozorenje da bismo barem mi u Hrvatskoj trebali znati da Hrvat iz Tomislavgrada ne piše ni bosanskim ni bošnjačkim, nego hrvatskim, ali i da je Aleksa Šantić srpski pjesnik, koliko god rado pjevali ili kranoslovali glasovitu Eminu, te da je Abdulah Škaljić bio Musliman (danas bi bio Bošnjak) ako već zaboravljamo da se Mak Dizdar izjašnjavao Hrvatom. Možda će vam se ovo što pišem učiniti nebitnim, ali ako mi u Hrvatskoj ne razlikujemo djela pisana na hrvatskome jeziku od djela napisanih ostalim južnoslavenskim jezicima, što možemo očekivati od stranaca ili Europske unije, tvorevine u kojoj se na prevođenje troše milijarde, a jedva bi dočekala da upravo na nama uštedi?

Dosta je bilo hrvatske šutnje

Od mojega su posljednjeg štiva u hrvatskoj kulturnoj javnosti najjače odjeknuli Prilozi za zaštitu hrvatskih nacionalnih interesa prilikom pregovora Republike Hrvatske s Bosnom i Hercegovinom, Crnom Gorom i Srbijom u pogledu njihova ulaska u Europsku uniju, koje je 20. svibnja 2022. objavio HAZU. Riječ je o vrlo jasnome dokumentu, kojim se, primjerice, od Bosne i Hercegovine traži osiguranje ravnopravnosti hrvatskoga jezika i ponovno u žižu vraća pitanje Bokeljske mornarice kao baštine hrvatskoga naroda u Crnoj Gori. Dakako da su najopsežniji dijelovi Priloga posvećeni Srbiji, od koje se ište prestanak rastakanja hrvatskoga narodnog bića izmišljanjem tzv. bunjevačkoga jezika, nedvosmisleno priznavanje samosvojnosti hrvatskoga jezika te odricanje od svojatanja i prisvajanja starije hrvatske književnosti. Dok su srpski mediji u osudi Priloga jedinstveni, hrvatski su očekivano podijeljeni: dio ih podržava HAZU te je ugodno iznenađen nedvosmislenošću sadržaja priopćenja, a dio očekivano negoduje na svako bacanje sjene na idiličnu sliku bratstva i jedinstva. Mene, moram priznati, poprilično zabavlja šok i nevjerica na našem Bliskom istoku jer Hrvati očito počinju prestajati šutjeti i braniti se, oni katkad, zamislite, postavljaju uvjete. Nadam se samo da će HAZU blagotvorno djelovati na potpisnike Deklaracije o zajedničkom jeziku iz svojih redova, dokumenta koji je svojim sadržajem u izravnom nesuglasju s osiguravanjem ravnopravnosti hrvatskoga jezika u Bosni i Hercegovini, što je jedna od ključnih točaka Priloga.

Borat i Drakul(a) Crnogorci?

Za treću je temu današnje kolumne zaslužan moj kolega i prijatelj Savo Marković iz Bara koji me je uputio na članak Dragana Vuksana Knjiga ktitora i priložnika manastira cetinjskoga (1927.). U članku se iznosi bogata osobnoimenska građa iz zapadnoga, središnjega i južnoga dijela današnje Crne Gore 1596. – 1623. U oči su mi odmah upala kršćanska imena Anto, Grgur, Mandalina, Marg(ar)ita, Marin, Maro i Martin, znatno uobičajenija među katolicima (u katoličkim se krugovima često u razgovorima govori kako se granice katolicizma određuju prisutnošću kršćanskoga imena Martin) te žensko ime Mrata (usp. muško ime Mrato koje se donedavna nadijevalo na Pelješcu), nastalo od kršćanskoga imena Mratin, lika imena Martin koji je najčešće potvrđen u čakavskim krajevima, na dubrovačkome području (usp. toponim Sumratin), ali očito i u Crnoj Gori (na krajnjemu sjeveru Crne Gore smješteno je naselje Mratinje). Uza ime Stepan, najstariji lik kršćanskoga imena Stjepan općenito na slavenskome jugu, potvrđen je i ikavski lik Stipanac. Našlo se u tome popisu i albanskih (Đon 'Ivan', Leš 'Aleksandar'), talijanskih (Pijero) i vlaških imena (Drakul). Izdvajam ujedno objašnjenje uza muslimansko ime Mehmed: „obično kad umiru muška djeca, daju se turska imena, jer se vjeruje, da će tada prestati umirati“. Očito su muslimanska imena u crnogorskih kršćana bila zaštitnička za razliku od muslimanskih imena u Hercegovini, koja su bila kodna. Naime, hercegovački su si kršćani tijekom osmanlijske okupacije nadijevali muslimanska imena te se tako međusobno dozivali kad bi Osmanlije upali u selo kako bi napadači pomislili da je riječ o muslimanima. Iz obilja narodnih imena izdvojit ću tek jednoga Borata (ime nije kazaško, nego inačica narodnih imena Borimir, Borislav, Borivoj i sl.), Medu (valjda je bio pitom) i Nevericu, a našlo se tu i bosansko vladarsko ime Prijezda.

Ne hoteći zaključivati naprečac, svjestan da među popisanim pretežu pravoslavci, ali i da, poučen iskustvom proučavanja drugih sličnih pravoslavnih dokumenata, zacijelo u njemu ima katolika, upitah kolegu Markovića ima li još „zapadnih“ kršćanskih imena u Svebarju i Crmnici, krajevima kojima se on osobito bavi, pa mi je, među ostalim, pripomenuo da kršćanska imena Frano i Ivo ondje nose i Crnogorci te kako se na području kojim se bavi na temelju osobnih imena ne može određivati vjerska pripadnost njihovih nositelja jer, primjerice, Anta, Frana, Iva i Josipa ima i među katolicima i među pravoslavicima. Očito se crnogorski i hrvatski osobnoimenski fond u kontaktnim područjima znatno snažnije prožimaju nego srpski i hrvatski (pa, usudio bih se ustvrditi, i srpski i crnogorski) jer Anta, Frana i Josipa, primjerice, u Nevesinju i Trebinju ili na Kosovu, pa čak i u Herceg-Novom i Kotoru, osim među katolicima, u starija vremena nije bilo. Je li to odrazom katoličanstva Duklje, kulturnim dodirima dvaju naroda, nekom vrstom mode ili prožimanjem svih triju čimbenika, možemo tek pretpostavljati, ali ostaje činjenica da su središnji i južni crnogorski dijelovi po mnogo čemu bliski ne samo hrvatskomu osobnoimenskom fondu u Crnoj Gori (gdje su Hrvati autohtoni narod od Sutorine do Bara), nego hrvatskomu osobnoimenskom fondu uopće.

Patka na ledu

Kako ovih dana često slušam o potrebi da se velegradska djeca sljube s prirodom, prisjetih se jednoga davnog televizijskog priloga emitiranoga uživo. Novigradsko se more zaledilo, a djeca su iz zaleđenoga mora izvukla patku. Novinarka je ponosno izvješćivala o dječjem podvigu. Sve je išlo kao podmazano do trenutka kad je postavila naizgled jednostavno pitanje: „A di je sad patka?“ „Borati, izili smo je“, veselo će djeca dok je novinarkino lice mijenjalo izraz i boju.

Domagoj Vidović, identitet.hr